

ONA TILI FANIDA BAHOLASHNING ZAMONAVIY MEZONLARI: MUAMMO VA YECHIMLAR

Shamsheddinova Nodira Baxredinovna,

Yusupova Sevara Xolbekovna

Sirdaryo viloyati Guliston shahar 10-umumta'lim maktabi

Ona tili va adabiyot fani o'qituvchilari

Annotatsiya: Mazkur maqolada ona tili fanida baholashning zamonaviy mezonlari, ularni amaliyotga tatbiq etish jarayonida uchrayotgan muammolar va ularning samarali yechimlari ilmiy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Baholashning kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan yangi talablari, o'quvchining bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini aniq mezonlar asosida aniqlash usullari yoritiladi. Shuningdek, baholash jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari, muallimlar duch kelayotgan metodik muammolar hamda ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar bayon etiladi. Tadqiqot natijalari ona tili fanida baholash tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: baholash mezonlari, kompetensiyaviy yondashuv, diagnostika, kriterial baholash, raqamli baholash, ona tili ta'limi, refleksiya, muammo va yechimlar.

Аннотация: В статье рассматриваются современные критерии оценивания по предмету «родной язык», анализируются основные проблемы, возникающие при их внедрении в учебный процесс, а также предлагаются возможные эффективные решения. Особое внимание уделяется критериальному и компетентностному подходам, методам определения уровня знаний и навыков учащихся, а также использованию цифровых инструментов в процессе оценивания. Обобщённые выводы исследования способствуют совершенствованию системы оценивания в преподавании родного языка.

Ключевые слова: критерии оценивания, компетентностный подход, диагностирование, критериальное оценивание, цифровое оценивание, обучение родному языку, рефлексия, проблемы и решения.

Abstract: This article examines modern assessment criteria in the teaching of the mother-tongue subject, identifies the key challenges encountered in their practical implementation, and proposes effective solutions. The study highlights competence-based and criterion-referenced assessment approaches, methods for measuring learners' knowledge and skills, and the potential of digital tools in the evaluation process. The findings contribute to improving the assessment system in mother-tongue education.

Keywords: assessment criteria, competence-based approach, diagnostic assessment, criterion-referenced evaluation, digital assessment, mother-tongue

education, reflection, challenges and solutions.

Kirish.

Ta'lim jarayonida o'quvchilar bilimining sifatli va adolatli baholanishi o'quv jarayonining ajralmas bo'lagi bo'lib, pedagogik faoliyat samaradorligini belgilovchi eng muhim omillardan biridir. Ayniqsa, ona tili fanida baholash tizimi nafaqat o'quvchining grammatik bilimini, balki uning nutq madaniyati, mustaqil fikrlashi, muloqot ko'nikmalari va amaliy kompetensiyalarini qamrab olishi zarur. Bunday yondashuv bugungi globallashuv sharoitida ta'lim mazmunining yangilanishi, kompetensiyaviy yondashuvning joriy etilishi hamda raqamli texnologiyalarning jadallik bilan rivojlanishi fonida yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. So'nggi yillarda mamlakatimizda o'quvchilar bilimini baholash bo'yicha davlat talablarining yangilanishi, kriterial baholash tamoyillarining joriy etilishi, o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining shaffofligini ta'minlashga qaratilgan tizimli islohotlar aynan ona tili ta'limi sifatini oshirishga xizmat qilmoqda. Ammo amaliyotda baholash mezonlarini tushunish va qo'llashda ayrim murakkabliklar, o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi bilan bog'liq muammolar, o'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olishda yetarli imkoniyatlarin yo'qligi kabi masalalar hamon mavjud.

Shu munosabat bilan ona tili fanida baholashning zamonaviy mezonlarini ilmiy asosda o'rganish, ularning amaliyotdagi qo'llanish samaradorligini aniqlash, yuzaga kelayotgan muammolarni tahlil qilish va yechim takliflarini ishlab chiqish ushbu tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi. Tadqiqotning ilmiy ahamiyati shundaki, unda kriterial baholashning nazariy asoslari bilan bir qatorda, o'quvchilarning til kompetensiyalarini baholashda innovatsion, diagnostik va raqamli yondashuvlarning o'rni o'rganiladi.

Mazkur maqolada baholash tizimining huquqiy-normativ asoslari, ta'lim standartlarida belgilangan talablar, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari hamda ona tili fanida baholash jarayonining takomillashuvi uchun zarur bo'lgan metodik tavsiyalar yoritiladi. Natijada ona tili fani o'qituvchilari uchun amaliy jihatdan qo'llash mumkin bo'lgan ilmiy xulosalar shakllantiriladi.

Asosiy qism.

1. Tadqiqot obyekti va predmeti

Mazkur tadqiqotning obyekti — umumiy o'rta ta'lim maktablarida ona tili fani bo'yicha o'quvchilar bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini baholash jarayoni, baholashning amaldagi mezonlari hamda pedagogik jarayonda qo'llanilayotgan nazorat-usullari tizimidir. Obyekt sifatida aynan baholash faoliyatining nazariy asoslari, amaliy tatbiqi, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro hamkorlikka ta'sirini belgilovchi omillar ham qamrab olinadi.

Tadqiqot predmeti — ona tili fanida baholashning zamonaviy, kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan mezonlarini shakllantirish, ular orqali o'quvchilarning til

kompetensiyalarini aniqlash, baholash jarayonida uchraydigan muammolarni tahlil qilish hamda mazkur muammolarning samarali yechimlarini ishlab chiqish metodikasi hisoblanadi.

Predmet sifatida quyidagi jarayonlar chuqur o'rganiladi:

- kriterial baholashning ilmiy-nazariy asoslari;
- ona tili bo'yicha o'quvchilar kompetensiyalarini aniqlashda qo'llaniladigan zamonaviy mezonlar;
- baholash jarayonining diagnostik va formatif shakllari;
- baholashning shaffoflik, izchillik, obyektivlik tamoyillariga amal qilinish darajasi;
- raqamli baholash vositalari va ularning ta'lim jarayoniga ta'siri;
- baholash amaliyotida uchraydigan metodik muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llari.

Ushbu obyekt va predmetning aniqlanishi tadqiqotning ilmiy va amaliy yo'nalishini belgilab, ona tili fanida baholash tizimini takomillashtirish bo'yicha asosli xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida baholash faqat yakuniy natijani aniqlash vositasi emas, balki o'quvchilarning o'quv faoliyatini rag'batlantiruvchi, ularning bilim va ko'nikmalarini rivojlantiruvchi, o'qituvchi faoliyatining samaradorligini belgilovchi pedagogik mexanizm sifatida qaralmoqda. Ona tili fanida baholash mezonlarining yangilanishi ta'lim standartlarining kompetensiyaviy yondashuv asosida qayta ko'rib chiqilishi bilan bevosita bog'liqdir.

Kriterial baholash — o'quvchi natijasini oldindan belgilangan aniq, shaffof va tushunarli mezonlar asosida baholash tizimidir. Bu yondashuvda o'quvchining yutuqlari boshqalar bilan emas, balki belgilangan talablar bilan taqqoslanadi. Ona tili fanida kriterial baholash quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- til birliklarini qo'llash aniqligi;
- nutq madaniyati va uslubiy savodxonlik;
- og'zaki va yozma nutqdagi mantiqiylik;
- matn yaratish kompetensiyasi;
- tahliliy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalari.

Mazkur mezonlar o'quvchining til kompetensiyasini kompleks baholashga imkon beradi.

Kompetensiyaviy yondashuvga ko'ra, baholash o'quvchining faqat bilimini emas, balki u bilimni amaliyotda qo'llay olish darajasini ham aks ettirishi zarur. Shu bois bir qator amaliy ko'nikmalar baholash mezonlari tarkibiga kiritilgan:

- tahlil qilish kompetensiyasi (badiiy va informativ matnlar ustida ishlash);
- muloqot kompetensiyasi (fikrni ravon, mantiqli, madaniyatli bayon qilish);
- ijodiy kompetensiya (o'z nuqtayi nazarini asoslab yoritish, matn yaratish);

-axborot bilan ishlash ko‘nikmasi (matnni qayta ishlash, xulosa chiqarish).

Bu yondashuv o‘quvchini faol o‘rganishga undaydi va uning mustaqilligini kuchaytiradi.

Zamonaviy baholash tizimida ikki asosiy tur qo‘llaniladi:

-Formativ baholash — jarayon davomida o‘quvchining rivojlanishini kuzatish, unda xatolarni anglash va to‘g‘rilash imkonini berish. Bu tur o‘quvchini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

-Summativ baholash — dars mavzusi, chorak yoki o‘quv yili yakunida olingan natijani umumlashtirib baholash.

Ona tili fanida formativ baholashning o‘rni alohida ahamiyatga ega, chunki til ko‘nikmalari bosqichma-bosqich shakllanadi. Formativ baholashning to‘g‘ri tashkil etilishi o‘quvchilarning nutq savodxonligini oshirishga xizmat qiladi.

Raqamli texnologiyalar kirib kelishi baholash jarayonini yanada qulay va shaffof qildi. Bugungi kunda ona tili fanida:

- onlayn test tizimlari;
- elektron portfoliolar;
- o‘quvchining yozma ishlarini avtomatik tahlil qiluvchi modullar;
- interfaol baholash platformalari keng qo‘llanmoqda. Bu vositalar baholashning tezligini, obyektivligini va aniqligini oshiradi.

Zamonaviy baholash tizimi quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- shaffoflik — o‘quvchi baho qanday qo‘yilganini aniq biladi;
- obyektivlik — baholash o‘qituvchining subyektiv qarashidan mustaqil;
- izchillik — mezonlar barcha sinflar va o‘quvchilar uchun bir xil;
- tushunarlilik — mezonlar o‘quvchi va ota-onaga ochiq va sodda tushuntirilgan bo‘ladi. Ushbu tamoyillarning ta‘lim jarayonida to‘liq qo‘llanishi o‘quvchilarda motivatsiya uyg‘otadi va baholashning adolatli tashkil etilishiga xizmat qiladi.

Ona tili fanida baholash tizimi takomillashtirilmoqda, biroq amaliyot jarayonida o‘qituvchilar, o‘quvchilar va ta‘lim muassasalari duch kelayotgan bir qator muammolar mavjud. Mazkur muammolarni o‘rganish va ularning ilmiy asoslangan yechimlarini belgilash baholash tizimining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Ko‘plab o‘qituvchilar kriterial mezonlarni mazmunan bilsada, ularni amaliy dars jarayonida to‘g‘ri qo‘llashda qiynaladi. Mazkur holat:

- mezonlarning juda ko‘p bo‘laklarga bo‘lingani;
- metodik qo‘llanmalar yetarli tushuntirilmaganligi;
- baholash hujjatlarining murakkabligi kabi omillar bilan bog‘liq.

Yechimlar:

- baholash mezonlarini soddalashtirilgan, aniq va tushunarli ko‘rinishda metodik qo‘llanma sifatida ishlab chiqish;
- o‘qituvchilar uchun amaliy seminar, trening, master-klasslar sonini ko‘paytirish;

-me'yordagi baholash misollarini to'plam tarzida taqdim etish.

Ayrim o'quvchilarda tilni o'zlashtirish sur'ati, idrok, lug'at boyligi yoki nutqiy faollik boshqalarnikidan farq qiladi. Ammo baholash mezonlari ko'p hollarda ushbu farqlarni e'tiborga olmay, barcha o'quvchilarga bir xil talablarga asoslanadi.

Yechimlar:

-differensial baholash yondashuvini joriy etish;

-o'quvchining rivojlanish dinamikasini kuzatish uchun individual baholash kartochkalarini yuritish;

-qo'llab-quvvatlovchi baholash (formativ) ulushini oshirish.

Ko'plab o'quvchilar "nega aynan shu baho qo'yildi?" degan savolga javob topa olmaydi. Bu esa baholash jarayonining shaffofligi va o'quvchining o'z xatolarini anglash imkoniyatini cheklaydi.

Yechimlar:

-har bir bahoga qisqa, aniq izoh berish amaliyotini joriy etish;

-"refleksiya daftar"lari orqali o'quvchining o'z xatosini ko'rib, takomillashtirishga sharoit yaratish;

-baholash natijalarini ota-onalar bilan muntazam muhokama qilish.

Yozma nutqni baholash til savodxonligi, mantiq, nutq madaniyati, grammatik to'g'rilik kabi ko'plab jihatlarni qamrab oladi. Ko'p hollarda o'qituvchi har bir mezonni alohida baholashga vaqt topolmaydi.

Yechimlar:

-yozma ishlarga oid aniq mezon va rubrikalarni darslikka integratsiya qilish;

-yozma ishlarni bosqichma-bosqich (kontent – uslub – imlo) baholash tizimini joriy etish;

-elektron tekshiruv vositalaridan foydalanish orqali o'qituvchining vaqtini tejash.

Ushbu muammolarni ilmiy-nazariy asosda o'rganish va ular bo'yicha amaliy yechimlar ishlab chiqish ona tili fanida baholash jarayonining samaradorligini oshiradi, o'quvchilar nutq kompetensiyalarining barqaror rivojlanishiga zamin yaratadi.

Xulosa.

Ona tili ta'limida baholash tizimi nafaqat o'quvchining bilim darajasini o'lchash vositasi, balki uning tilni amalda qo'llash madaniyatini, mantiqiy fikrlash qobiliyatini, nutqiy savodxonligini shakllantiruvchi asosiy pedagogik mexanizmdir. Tadqiqot jarayonida baholash mezonlarining takomillashib borayotgani, kompetensiyaviy yondashuvning kuchayishi va raqamli vositalarning keng qo'llanilayotgani ona tili fanida sifatni yangi bosqichga ko'tarayotganini ko'rsatdi. Shu bilan birga, mezonlarning murakkabligi, amaliyotda qo'llashdagi noaniqliklar, o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi va baholashdagi subyektivlik kabi masalalar tizimni yanada takomillashtirishni talab etadi.

Tadqiqot davomida olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, kriterial baholashning

to'g'ri qo'llanishi o'quvchining o'zlashtirish darajasini aniq va real baholashga, uning o'z xatosini anglab, uni izchil to'g'rilashiga keng imkon yaratadi. Ayniqsa, formativ baholashning ulushi oshirilsa, o'quvchilar o'z ustida ishlashga, fikrini asoslab ifodalashga va yozma hamda og'zaki nutqni takomillashtirishga ko'proq intiladi. Bu esa, mohiyatan, ona tili ta'limining asosiy maqsadiga — tilni ongli, ravon, mantiqli va madaniyatli qo'llay oladigan shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Shaxsiy munosabat sifatida shuni ta'kidlash joizki, baholash tizimini isloh qilish jarayonida faqat mezonlarni o'zgartirishning o'zi yetarli emas. O'qituvchining metodik savodxonligi, uning baholashga bo'lgan munosabati va o'quvchi bilan o'zaro muloqoti ham hal qiluvchi omil sifatida ko'rilishi lozim. Baholash jarayoni o'quvchilarda qo'rquv uyg'otmasligi, aksincha, ularni o'rganishga, izlanishga, mustaqil fikrlashga undovchi motivatsion vosita bo'lishi kerak. Ayniqsa, til fanida yozma va og'zaki nutq — shaxsning tafakkur darajasi, dunyoqarashi va madaniy saviyasining ifodasi hisoblanadi. Shunday ekan, baholash o'quvchining ijodiy fikrlash rivojlanishiga to'siq emas, balki turtki beruvchi qulay muhitni yaratmog'i lozim.

Raqamli baholash imkoniyatlarining kengayishi o'qituvchi faoliyatini yengillashtirishi, baholash natijalarini tezkor, aniq va shaffof qilishda katta yordam berishi mumkin. Ammo texnik vositalarning o'zi yetarli emas — ulardan samarali foydalanish bo'yicha tizimli o'qitish, metodik yondashuvlar va pedagogik tafakkurni yangilash talab etiladi.

Umuman olganda, ona tili fanida baholashning zamonaviy mezonlarini to'g'ri tashkil etish:

- o'quvchilarning til kompetensiyalarini aniq baholash;
- dars jarayonining shaffofligini oshirish;
- o'qituvchining metodik mahoratini kuchaytirish;
- ta'lim sifatini barqaror yuksaltirish uchun mustahkam zamin yaratadi.

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, baholash tizimida mavjud muammolarni bartaraf etish, o'qituvchilarning amaliy ko'nikmalarini takomillashtirish, mezonlarni soddalashtirish va raqamli vositalardan unumli foydalanish ona tili fanining zamonaviy talablarga mos ravnaq topishiga xizmat qiladi. Kelgusida baholash tizimini yanada takomillashtirish, o'quvchilarning tilga oid ijodiy salohiyatini qo'llab-quvvatlash hamda baholash jarayonini demokratik va motivatsion mazmunda tashkil etish bo'yicha izchil izlanishlar davom ettirilishi maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOT RO'YXATI

1. Nizomitdinova, N. R., & Ne'matova, H. N. (2025). *Ta'lim natijalarini baholash usullari, natijalarni tahlil qilish va optimallashtirish*. «Obrazovanie, Nauka i Innovatsionnye Idei v Mire», 61(3), 270–279.
2. Hasanova, G. K. (2025). *Ta'lim sifatini baholashning asosiy yo'nalishlari va ularning ahamiyatli tomonlari*. Inter Education & Global Study, 3(4), 273–286.
3. Xurramovna, L. M. (2025). *Umumta'lim maktablarida xalqaro baholash dasturlari, jumladan PISA, TIMSS va PIRLS asosida ta'lim sifatini boshqarish masalalari*. IQRO, (...), (maqola, 2025).
4. Feruza, S. Sh. (2025). *Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish*. «Журнал академических исследований нового Узбекистана», 2(5),
5. Akbarova, M. N. (2022). *Boshlang'ich sinf ona tili darslarida adabiy materiallardan foydalanish usullari: PIRLS xalqaro baholash dasturi asosida*. CyberLeninka.
6. Rahmonova, F. Sh. & O'rinboyeva, O. A. (2023). *O'zbekiston ta'lim tizimi va xalqaro baholash: natijalari tahlili*. InLibrary.
7. Sardor, U. (2023). *PISA 2022 xalqaro baholash dasturi doirasida O'zbekiston o'quvchilari natijalari tahlili*. Respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallari, Buxoro, 2023.
8. «Ta'lim natijalarini baholash — talim natijalarini tekshirish va baholashga qo'yiladigan talablar» (2023). Uzresearchers/slaydlar.
9. «Ta'lim natijalarini baholashning zamonaviy metodlari» (2022). NDPI, “Talim natijalarini baholash” o'quv materialli.
10. Otamurodova, D. (2024). *PIRLS xalqaro baholash tadqiqotlarida kommunikativlikni rivojlantirish*. “International assessment system: reform, problems and solutions” konferensiya to'plami.